

מתן תורה - לאדם

מים ראשונים: גיליון זה הוא מהראשונים שכתבנו ועדכנו בו רק הפניות ותיקונים חיוניים.

חודש סיון - חודש האדם

ולמה ניתנה תורה בסיון ולא בשאר ירחים? למה הדבר דומה? למלך שעשה חופה לבתו, ואמר אדם אחד מגדולי המלך: נאה לה לבת המלך להרכיבה על הפיל כשהיא יושבת באפיריון ולסלסלה בכל גדולי מלכות. ענה אחר ואמר: פיל גבוה ואין לו הדר ואין לו יופי, נאה להרכיבה על הסוס ולהראות יופייה בכל גדולי המלכות. ענה אדם אחד: פיל גבוה וסוס נאה ואין להם פה לדבר וידיים לספוק ורגלים לרקוד. נאה להרכיבה על כתפיים להראות את יופייה. כך, הקב"ה לא נתן התורה לא בניסן ולא באייר מפני שמזל ניסן טלה ומזל אייר שור אין נאה להם לקלס ולשבת. לכך נתן הקב"ה התורה בסיון מפני שמזל סיון תאומים ותאומים אדם הוא ואדם יש לו פה לדבר וידיים לספוק ורגלים לרקוד. (פסיקתא רבתי (איש שלום) פרשה כ מתן תורה).¹

מענה לחולשות אנוש

ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, מה לילוד אשה בינינו? אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם? "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו" - "ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים".² אמר לו הקב"ה למשה: החזיר להן תשובה! אמר לפניו: ריבוננו של עולם, מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. אמר לו: אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה... אמר לפניו: ריבוננו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה? - "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". אמר להן: למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם?³ שוב מה כתיב בה? - "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". בין הגויים אתם שרויין שעובדין עבודה זרה? שוב מה כתיב בה? - "זכור את יום השבת לקדשו", כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות? ... שוב מה כתיב בה? - "כבד את אביך ואת אמך". אב ואם יש לכם? שוב מה כתיב בה? - "לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב". קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם? מיד הודו לו לקב"ה שנאמר: "ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ". (מסכת שבת דף פח ע"ב).⁴

מבט אישי - מזוויות שונות

"אנכי ה' אלהיך" - פנים בפנים דבר ה' עמכם" (דברים ה ד). אמר רבי יוחנן: האיקונין הזה, אלף בני אדם מביטים בה, כל אחד ואחד אומר בי היא מבטת. כך הקב"ה היה מביט בכל אחד ואחד מישראל ואומר: "אנכי ה' אלהיך". אמר ר' לוי: יש לך ללמוד מדרך הארץ ויש לך ללמוד מאיקונין. יש לך ללמוד מאיקונין - כמו שאמרנו. יש לך ללמוד מדרך הארץ: בנוהג שבעולם, קול אחד נכנס לתוך עשר אוזניים, שמא עשרה קולות

¹ וכתפיים לשים עליהם את התורה. כך נראה להשלים לפי המשל. ובמצוות חינוך ועליה לרגל (חג השבועות) מחויב (לפי שיטת בית שמאי) כל מי שניתן להרכיבו על הכתפיים (משנה ראשונה במסכת חגיגה). ראה גם גמרא כתובות יז א שרב אחא היה מרכיב כלה על כתפו ורוקד. ויש עוד סיבה מדוע ניתנה התורה בחודש שמזלו הוא תאומים. ראה פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פסקא יב - בחדש השלישי: "שלא ליתן לאומות העולם פתחון פה לומר אילו נתן אף לנו את התורה היינו עושים אותה. אמר להם הקדוש ברוך הוא, ראו באיזה חודש נתתי את התורה, בחדש השלישי, במזל תאומים, שאם ביקש עשו הרשע להתגייר ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה יבוא וילמד ומקבלו אני, לפיכך נתנה בחדש השלישי". התורה פתוחה לעשו משום שהוא אחינו התאום או אולי בקל וחומר מעשו לכל אומות העולם. ראה דברינו [תורה לאומית מול תורה אוניברסלית](#) בפרשת יתרו.

² שני פסוקים אלה הם מפרק ח בתהילים, אשר משמש ציר מרכזי בדרשה זו. הדרשן מדגיש בפרט את ההבדל וחוסר הסימטריה שבין פסוק ב שבתחילת הפרק ובין פסוק י שבסוף הפרק שם כבר לא מוזכר הקטע "אשר תנה הודך על השמים". ראה שם.

³ עיון מדוקדק בטקסט מגלה תלת שיח בין משה, הקב"ה והמלאכים. למרות שהקב"ה אומר למשה: "החזר להם תשובה", משה לא עונה ישירות למלאכים, אלא פונה תחילה לקב"ה: "אמר לפניו... תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה?" הקב"ה (לא משה) הוא שעונה בציוט הפסוק: "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכו'". משה מבין את הסיוע שניתן לו ואז הוא פונה למלאכים ואומר: "למצרים ירדתם", מלאכה אתם עושים? וכו'. אם אמנם כך הוא (ראה בשיטתנו) איך פסק דרשה זו, אזי הקב"ה הוא שבוחר את הפסוקים ובכך מסייע למשה בתשובתו למלאכים. ולפי זה הביטוי "אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה" והסיוע "מיד הודו לו לקב"ה" מקבלים משמעות חדשה.

⁴ ולעצם הדרשה ניתן לשאול: והמלאכים, האם באמת לא ידעו מה כתוב בתורה? לא ידעו שכתוב בה "לא תרצח", "לא תגנוב" וכו'? מה חידש להם משה? ואפשר שהוויכוח לא היה על עצם נתינת התורה אלא על "הורדתה לארץ" והפקדתה בידי בני אדם, כולל הכוח של חכמים לחדש, לשנות, להוסיף, לתקן תקנות ואפילו לעקור דבר מן התורה. בלי להשיג בבת קול - "לא בשמים היא". לכך התנגדו המלאכים. עותק לבני האדם - בבקשה. את המקור עם כוח לשנות - לא. ומה ענה להם משה? עצם ריבוי הדוגמאות שהוא מביא אומר שבשביל להתמודד עם החיים הארציים, לא מספיק עותק של "תורה מן השמים". צריך גם את הכוח של חכמים ואת יכולת הפירוש והפסיקה האנושית. כך או כך, כבר הרחבנו לדון בדרשה נפלאה זו בדברינו [עלית למרום שבית שבי](#) בחג השבועות. ראה גם דברינו [משל למלך שהייתה לו בת יחידה](#) בפרשת תרומה.

נכנסים לתוך אוזן אחת? ומה אם תפילות כל ברייה הוא שומע כולם כאחת - "שומע תפילות" אינו אומר כאן, אלא "שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו" - להביט בכל אחד ואחד מישראל ולומר לו "אנכי ה' אלהיך" על אחת כמה וכמה! (פסיקתא רבתי (איש שלום) פרשה כא עשר הדברות קמייתא).⁵

קול אישי - ריבוי קולות

המינים שאלו את ר' שמלאי, אמרו לו: אלוהות הרבה יש בעולם. אמר להם: למה? אמרו לו: שהרי כתוב "השמע עם קול אלהים".⁶ אמר להם: שמא כתוב "מדברים"? לא, אלא "מדבר". אמרו לו תלמידיו: רבי, לאלו דחית בקנה רצוף, לנו מה אתה משיב? חזר ר' לוי ופירשה, אמר להם: "השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש". כיצד? אילו היה כתוב "קול ה' בכוחו", לא היה העולם יכול לעמוד. אלא, "קול ה' בכוח", בכוח של כל אחד ואחד: הבחורים לפי כוחם והזקנים לפי כוחם והקטנים לפי כוחם. אמר הקב"ה לישראל: לא בשביל ששמעתם קולות הרבה תהיו סבורין שמא אלוהות הרבה יש בשמים. אלא תהיו יודעים שאין שם אלא "אנכי ה' אלהיך". (שמות רבה פרשה כט א).⁷

בלשון בני אדם - הרבה שפות

אמר ר' נחמיה: מהו "אנכי"? - לשון מצרי הוא. למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שנישבה בנו ועשה ימים הרבה עם השבאים ולמד שיחתן של אותן השבאים. כשעשה נקמה באויביו והביאו ובהשיח עמו בלשונו, ולא היה יודע. מה עשה? התחיל לספר עמו בלשון השבאים. כך עשה הקב"ה עם ישראל. כל אותן השנים שהיו ישראל במצרים, למדו שיחתן של מצרים. כשגאלן הקב"ה בא ליתן להם את התורה, לא היו יודעים לשמוע. אמר הקב"ה: הריני משיח עמהם בלשון מצרי - "אנוך". אדם שהוא מבקש לומר לחבירו במצרים "אני", הוא אומר "אנוך". כך פתח הקב"ה בלשונו ואמר "אנכי".⁸ (תנחומא בומר פרשת יתרו סימן טז, פסיקתא דרב כהנא פרשה יב בחודש השלישי).⁹

חג שמח ולימוד מחכים ומהנה

מחלקי המים

⁵ מדרש זה מדגיש את האינדיבידואליות של מתן תורה - הגישה האישית והישירה לכל אחד ואחד, במראה ובקול. וגם את השוני מדגיש המדרש - כולם ראו את אותו איקונין, אבל כל אחד מזווית אחרת. וכל אחד הרגיש שמביטים אליו. כמו תופעת "העיניים העוקבות" של תמונה שהמצויר או המצולם בה מביט נכחו ("המונה לזיה", Uncle Sam). אך בעיני הדרשן התפצלות הקול נסית יותר מ"התפצלות" המראה. במראה כל אחד קיבל בסוף מראה פרטי זווית אישית אחת משלו בבחינת אחד לרבים (בדומה למדרש הבא), ואילו בקולות כל אחד קיבל מספר קולות בבחינת רבים לרבים.

⁶ המילה "אלהים" יכולה להתפרש בלשון רבים (ראה דברי משה בדברים י יז: "כי ה' אלהיכם הוא אלהי האֱלֹהִים וְאֲדֹנָי הָאֱדֹנִים", פסוק שגורם שבירת שיניים לכל המקפידים על האות קו"ף בשם ה' גם כשאומרים פסוק כהלכתו). היה צריך לכתוב אל ביחיד, כך טענו המינים לר' שמלאי. ראה שאלה זו גם בבראשית רבה יט ד: "אמר ר' תנחומא: השאלה הזו שאלוני באנטוכיה. אמרתי להם: "כי יודעים אלהים" לא כתוב כאן, אלא: "כי יודע אלהים".

⁷ ובשמות רבה ה ט התיאור של ריבוי הקולות והכוחות ציורי עוד יותר: "כשנתן הקב"ה את התורה בסיני הראה בקולו לישראל פלאי פלאים... "הקול" לא כתוב כאן אלא "הקולות" ... כל אחד ואחד לפי כוחו ... בכוחו של כל אחד ואחד ... שם הוא דורש את הפסוק "וכל העם רואים את הקולות". אך העדפנו את המדרש משמות רבה כט של ר' שמלאי, בגלל שהוא אינו מהסס להתמודד עם הבעיה של ריבוי הקולות (והכוחות) מול אחדות הבורא. ואכן התשובה שניתנה לתלמידים כלל איננה פשוטה ולא ברורה במה היא עדיפה על התשובה שניתנה למינים. וגם ר' שמלאי צריך היה את עזרתו של ר' לוי שחזר ופירשה. עכ"פ, סוד האמונה היא לקבל ריבוי קולות (ודעות!) שהוא אנושי יחד עם ייחודיות ואחדות הקב"ה. אפשר שיש כאן גם רמז ברור לריבוי הקולות בתורה שביא לידי ביטוי במחלוקת בבית המדרש. ראה הדרשות על הפסוק בירמיהו כג כט: "הלא כה דברי קָאֵשׁ נָאֵם ה' וּכְפָטִישׁ יִפְצֹץ סָלַע", כגון זו בגמרא שבת פח ע"ב (שהזכרנו לעיל): "מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות - אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נחלק לשבעים לשונות". שבעים פנים לתורה, אלו ואלו דברי אלהים חיים - הכל נגזר מריבוי הקולות של מעמד הר סיני.

⁸ ראה באבן שושן שמקור המילה "אנכי" הוא אכדית. ומנדלבוים בפירושו לבפסיקתא דרב כהנא מביא את המילה Anok במצרית עתיקה ובקופטית (שם המלך תותאנך?) וכנראה ש"אנכי" מתאים להרבה שפות (גרמנית).

⁹ ראה ספרי דברים: "כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל לא בלשון אחד אמר להם, אלא בארבעה לשונות. שנאמר: "ה' מסיני בא" - זה לשון עברי, "זרח משעיר למר" - זה לשון רומי, "הופיע מהר פארך" - זה לשון ערבי "ואתה מרבבות קודש" - זה לשון ארמי". ואיזו שפה אין לנו? יונית! (ראה מסכת מגילה פרק א משנה ח). עניין זה של ריבוי שפות במתן תורה דורש עיון נפרד משום שזה כבר קשור לא רק להתחשבות בעם ישראל (שדברו אז מצרית ובדורות אחרים שפות אחרות), אלא לנושא של מקומם של אומות העולם במתן תורה. מדרש זה שבספרי דברים צמוד למדרש הידוע שהקב"ה הציע את התורה לאומות העולם ולא קיבלו: "כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל, לא על ישראל בלבד הוא נגלה, אלא על כל האומות". הם אמנם סירבו, אך הקב"ה נגלה עליהם והציע להם את התורה בשפתם, הצעה כנה ורצינית שאולי עוד נתגשם בעתיד. ראה הערה 1 לעיל על עשו הרשע שבכל רגע יכול לבוא "להתגייר ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה ... ומקבלו אני". ראה גם שמות רבה פרשה ה': "אמר ר' יוחנן היה הקול יוצא ונחלק לע' קולות לע' לשון, כדי שישמעו כל האומות". ראה שוב דברינו [תורה לאומית מול תורה אוניברסלית](#) בפרשת יתרו.